

кланових та патріархально-родових відносин із новітніми тенденціями та потребою реагувати на виклики сучасності; встановлення режиму практично необмеженої влади державних лідерів та формування їхнього культу особи; культивування патерналістського типу політичної свідомості громадян; зрощення влади та фінансово-промислового капіталу; політичний фаворитизм і корумпованість правлячої верхівки.

У зовнішній політиці, проголошена Туркменістаном політика нейтралітету своїм загальним вектором спрямована на створення сприятливих зовнішньополітичних умов для збереження в країні одного з найбільш жорстких авторитарних режимів. На сьогоднішній день, ця політика призвела до того, що Туркменістан все більше відособлюється від навколишнього світу, а нейтралітет трансформувався в політику ізоляціонізму.

Окрім того, більш як тридцятилітній період незалежного розвитку Туркменістану засвідчив відсутність поступу країни до демократичних цінностей. В країні відсутня реальна демократична конкуренція, яка витіснена переважно конкуренцією кланів. Сам політичний процес у державі, спрямований на задоволення інтересів лише певної частини політичної верхівки країни за рахунок низів. За роки незалежності у Туркменістані посилювалася лише структура президентської влади, натомість інші державні структури ослаблювалися, а паростки громадянського суспільства взагалі викорінювалися. Все це сприяє дедалі більшій зовнішньополітичній відособленості країни від сучасних світових глобалізаційних процесів і тим самим нівелює позитивні моменти політики нейтралітету.

Розділ 17. Зовнішня політика Грузії в історичній ретроспективі

У січні 1801 р. розпочалось офіційне приєднання Грузії до складу Російської імперії, що кардинально змінило історичну долю країни. Старт цього процесу ґрунтувався на умовах Георгіївського трактату 1783 р., укладеного за часів правління царя Іраклія II (1762–1798), яким встановлювався російський протекторат над найбільшим грузинським державним утворенням – Картлі-Кахетинським царством у Східній Грузії. Ця угода була військовим договором, підписаним внаслідок гострої потреби територіально невеликої християнської країни знайти собі потужного союзника у багатовіковому й виснажливому

протиборстві з мусульманськими Оттоманською та Іранською імперіями.

18 грудня 1800 р. імператор Павло I підписав маніфест про приєднання Картлі-Кахеті до Росії, а 18 січня його було офіційно обнародовано. 12 вересня 1801 р. приєднання Картлі-Кахетинського царства до Російської імперії підтверджено маніфестом імператора Олександра I. Після його офіційного зачитування у Сіонському соборі в Тіфлісі 12 квітня 1802 р. до присяги були приведені царевичі, католикос і представники усіх станів Картлі-Кахеті, а саме Картлі-Кахетинське царство ліквідоване.

Надалі, щоб забезпечити тиск на Імеретію у Західній Грузії, росіяни підбурили мтаварі Григоло Дадіані (1788–1804) звернутись по допомогу до Росії. Після чого, 20 березня 1804 р., був підписаний найвищий рескрипт про прийняття Мегрельського князівства у підданство Російської імперії зі збереженням внутрішньої автономії. Князівство юридично існувало до 1867 р.

По тому російська влада розпочала тиск на Імеретинське царство. У 1804 р. в Імеретію були введені російські війська, а цар Соломон II (1789–1810) 15 квітня 1804 р. вимушений підписати угоду (Елазнаурську конвенцію) про російський протекторат. У 1809 р. Соломон II був заарештований росіянами, у 1810 р. він підняв повстання проти російської окупації, зазнав поразки і залишив країну.

19 червня 1810 р. гурійський князь Мамія V уклав з Росією договір, згідно з яким Гурійське князівство переходило під російський протекторат і оголошувалося самоврядним володінням. У 1828 р. автономія князівства була остаточно скасована.

Над Абхазьким князівством протекторат Російської імперії встановлено у 1810 р., однак абхазі, насамперед у гірських районах, тривалий час чинили збройний спротив російській владі. Князівство було ліквідоване у 1864 р.

Найдовше серед грузинських державних утворень зберігала незалежність від Росії Сванетія. Князівство Сванетія номінально увійшло до складу Російської імперії у 1833 р., а Вільна Сванетія – в 1840 р., однак до кінця 1840-х років у районі не була присутня російська адміністрація. Князівство Сванетія ліквідоване у 1859 р.

Таким чином упродовж першої половини XIX ст. всі грузинські державні утворення були включені до складу Російської імперії й об'єднані у форматі Грузино-Імеретинської губернії (1840–1846), розділеної у 1846 р. на Тифліську та Кутаїську губернії.

На думку вітчизняних дослідників, план приєднання Кавказу був логічним продовженням загальної російської експансіоніст-

ської стратегії захоплення всього геополітичного простору Чорномор'я як закономірної й надважливої геочивілізаційної основи Середньо-Східної Європи. Без абсолютного контролю над Чорним морем неможливо було стати найсильнішою державою Європи, якою Росія завжди прагнула бути. Тому росіяни так наполегливо намагалися посилити свою сферу впливу на Балканах й послабити Туреччину³⁵³.

Входження до складу Російської імперії мало для грузинського суспільства низку наслідків, визначальними з яких були наступні. По-перше, грузинська еліта активно включилася у процеси загальної модернізації, що тоді охопили Росію, змогла якнайглибше перейнятися західноєвропейською культурою і в цьому сенсі створити нову модель розвитку власної нації. По-друге, грузини знову виявилися на межі войовничого протистояння двох різних цивілізаційних світів (насамперед, Російської та Турецької імперій) і знову відчували себе жертвою неблаганного історичного процесу. Народом, який в усіх аспектах почувався чужим у новій імперії.

Як зазначає у своїй праці О. Баган, завдяки такій ситуації викристалізувався певний прагматизм у їхній суспільній поведінці та психології, зокрема бажання вибитися зі скрутного становища за будь-яку ціну. Так можна пояснити і досить значну присутність грузинів у російській столичній культурі, і їхню особливу активність у російських політичних та революційних рухах. Незважаючи на досить складну історичну ситуацію, грузини упродовж XIX ст. зуміли модифікуватися до рівня сучасної модерної нації, тобто створили цілісну національну ідеологію, багатогранну і розвинуту етнічну культуру, структуроване національне суспільство й специфічну господарську інфраструктуру³⁵⁴.

Після революції 1917 р., викликаній Першою світовою війною, яка привела Російську імперію до катастрофи, політичні еліти Грузії, Азербайджану та Вірменії, які за довгі роки існування у складі імперії певною мірою звикли до її специфічної атмосфери, були змушені починати мислити міжнародними категоріями.

Виходячи з нових політичних реалій, як-то фактичне зникнення легітимних керівних органів колишньої імперії та активне захоплення влади більшовиками, Закавказький сейм, як тимчасовий місцевий орган влади, 22 квітня 1918 р. проголосив створення Закавказь-

353 Баган О. Чому Грузія? *Універсум*. 2008. № 7–8. URL: <http://universum.lviv.ua/magazines/universum/2008/4/gruz.html>

354 Там само.

кої Демократичної Федеративної Республіки та її незалежність від Росії – проекту, який передбачав створення федерації трьох основних народів регіону.

Однак згаданий союз не мав міцного цивілізаційного та геополітичного фундаменту й проіснував лише місяць, зокрема, завдяки тиску наступаючих турецьких військ. На фоні турецького ультиматуму грузинська делегація залишила 26 травня 1918 р. засідання Закавказького сейму, що означало розпад ЗДФР. Того ж дня відкрилося засідання Національної ради Грузії, на якому було проголошено її незалежність та створення Демократичної Республіки Грузія (ДРГ, 1918–1921) на базі Тифліської та Кутаїської губерній.

Ще до проголошення незалежності, у квітні 1918 р., Національна рада Грузії звернулась до німецького уряду з проханням про заступництво. Внаслідок цього до Грузії прибули німецькі війська, які допомогли їй у червні 1918 р. встановити контроль над Абхазією³⁵⁵.

На думку деяких західних дослідників, упродовж трьох років незалежності помірковане соціалістичне керівництво Грузії – соціал-демократи (меншовики), було досить успішним у створенні демократичного суспільства із загальним виборчим правом, парламентом, свободою слова та толерантним ставленням як до лівої, так і до правої опозиції³⁵⁶.

Питання щодо повернення республік Південного Кавказу до складу новоствореної більшовицької імперії практично ніколи не зникало з порядку денного нових господарів Кремля. Але, не маючи на той час достатніх сил для захоплення Грузії, більшовики визнали доцільним укладення з ДРГ мирної угоди. Завдяки цьому було підписано Московський договір від 7 травня 1920 р.

Відповідно до ст. I-IV зазначеної угоди більшовики беззастережно визнавали незалежність ДРГ, зобов'язувались не втручатися у внутрішні справи, визначали спільні кордони й відмовлялися від територіальних претензій до грузинської держави. Зміст цих статей був безперечно позитивним для Грузії. Однак включення до угоди ст. V та X, які містили положення щодо роззброєння та арешту всіх іноземних ворогів більшовизму на території країни, а також умову щодо звільнення всіх ув'язнених у Грузії більшо-

355 Тамазов М.С., Пазов И.С. Германия и образование независимой Грузии в 1918 году. *Научный диалог*. 2016. № 4. С. 235.

356 Andersen A., Partskhaladze G. La guerre soviéto-géorgienne et la soviétisation de la Géorgie (février-mars 1921). *Revue historique des armées*. 2009. № 254 (1). URL: <https://journals.openedition.org/rha/6463>

виків, може бути виправданим лише браком досвіду у тогочасних грузинських політиків.

Проте як тільки міжнародна кон'юнктура змінилася і у більшовиків виявилися розв'язаними руки для повноцінної військової операції на Південному Кавказі, почався наступ на Грузію. Приводом до вторгнення стала підтримка у лютому 1921 р. «народного повстання», організованого місцевими комуністами. Сили були занадто нерівні й після чотирьох тижнів спротиву 18 березня 1921 р. Демократична Республіка Грузія припинила своє існування.

Існує точка зору, що за часів СРСР Грузія була чи не найбагатшою республікою Радянського Союзу з порівняно високими (разом з балтійськими республіками) рівнем життя та середньою заробітною платою. Серед причин такого становища називаються як сприятливі природно-кліматичні умови, так і суто політичні моменти.

З того часу, як місце глави держави дісталось Й. Сталіну, прагнення приділити увагу вождю і його малій батьківщині вилилося в соціальну популяризацію невеликої закавказької республіки. У 30-і рр. ХХ ст. на радянських кіноекранах все частіше став з'являтися образ усміхненого, чесного і хороброго грузина. Грузія поступово займає особливе серед інших радянських республік місце, стаючи загальною улюбленицею. У 1950–80-х рр. ГСРСР, поряд з Вірменією, Азербайджаном, Литвою, Латвією та Естонією, лідирувала серед союзних республік за централізованими вкладеннями та дотаціями. Водночас у постсталінський період керівництво СРСР вважало Грузію однією з найбільш небезпечних і уразливих «точок» у контексті збереження єдності радянської держави. А значить, цей регіон потрібно було якнайшвидше перетворити на «вітрину» справжнього соціалізму³⁵⁷.

У зв'язку з цим дуже характерною є оцінка ситуації в Закавказзі співробітниками Інституту з вивчення історії та культури СРСР (Мюнхен, 1950–1972). На їхню думку, в Москві після смерті Сталіна реально остерігалися реставрації націоналістичних настроїв у ряді союзних республік, зокрема у Вірменії, Грузії та республіках Балтії. В той час посилювалась тенденція переміщення владних повноважень з центру на периферію, але більшість місцевих постсталінських представників влади або були просто нездатні вміло керувати своїми «вотчинами» в інтересах СРСР, або потурали «низовому» наці-

357 Как жила самая богатая республика СССР: советская Грузия. URL: <https://kulturologia.ru/blogs/220219/42282/>

оналізму, навіть регулюючи його з метою розширення економічних, соціальних та інших преференцій для республік. І такі преференції їм зазвичай надавались. Бо влада низки союзних республік після 1953 р. прямо або опосередковано шантажувала Москву тим, що не зможе контролювати ситуацію, якщо не буде збільшуватися фінансування тієї чи іншої республіки³⁵⁸.

Незалежність сучасної Грузії офіційно було відновлено у результаті референдуму 31 березня 1991 р., у якому взяло участь понад 90 % громадян, які мали право голосу, і близько 99 % з них відповіли ствердно на єдине поставлене запитання: «Чи підтримуєте ви відновлення незалежності Грузії відповідно до Акту проголошення Незалежності Грузії від 26 травня 1918 року?». Таким чином, Грузія стала однією з перших країн СРСР (четвертою після держав Балтії – Литви, Латвії та Естонії), що провели референдум з питання незалежності.

Незабаром, 9 квітня 1991 р., в день другої річниці придушення радянською армією мирних протестів у Тбілісі, Верховна рада Грузії одностайно прийняла «Акт про відновлення державної незалежності Грузії»³⁵⁹.

За три десятиліття існування у якості незалежної країни після виходу зі складу СРСР, Грузія, як і переважна більшість пострадянських держав, пройшла через низку метаморфоз свого зовнішньополітичного курсу. Ці зміни різнилися за ступенем своєї кардинальності й залежали від ряду як внутрішніх, так і зовнішніх чинників.

Одним із найвагоміших внутрішніх чинників формування зовнішньої політики Грузії були затяжні міжнаціональні конфлікти пов'язані з небажанням абхазької та південно-осетинської національних меншин, які за часів радянської влади отримали статус автономних областей, визнавати верховенство грузинської влади. Згадані конфлікти не вщухали протягом багатьох років, протікаючи з різним ступенем інтенсивності.

Першопричиною початкової фази політичного протистояння Грузії та Південної Осетії стали суперечки щодо визначення політичного статусу автономії. Південна Осетія всіляко намагалася підвищити цей статус, що зрештою призвело до повного розриву та остаточного виходу зі складу союзної республіки. Грузія ж навпаки намагалася

358 Шипилов Л. «Жили лучше всех в СССР...». 06.07.2018. URL: http://www.stoletie.ru/territoriya_istorii/zhili_luchshe_vseh_v_ssr_884.htm

359 Акт о восстановлении государственной независимости Грузии. URL: [https://www.gorby.ru/userfiles/gruzia\(1\).pdf](https://www.gorby.ru/userfiles/gruzia(1).pdf)

цей статус знизити, фіналом чого стала повна ліквідація автономії Південної Осетії³⁶⁰.

Восени 1989 р. керівництвом Південної Осетії було зроблено першу спробу підвищення політичного статусу – 10 листопада Південно-Осетинську автономну область, яка існувала з 1922 р., було перейменовано на Автономну Республіку у складі Грузинської РСР. Але керівництво Грузії не пішло назустріч бажанням осетин – визнало це рішення неконституційним і анулювало його³⁶¹.

Наступним кроком було ухвалення 20 вересня 1990 р. Декларації про суверенітет Південної Осетії, якою проголошувалося створення Південно-Осетинської Радянської Демократичної Республіки у складі СРСР, а новостворена Верховна рада Південної Осетії 9 грудня 1990 р. легітимувала проголошені у згаданій Декларації положення. Внаслідок цього зазначений конфлікт набув ознак критичної фази.

Керівництво Південної Осетії сподівалося увійти до складу Росії та об'єднатися з Північною Осетією, однак зазнало невдачі – Москва в особі М. Горбачова відповіла на цю пропозицію відмовою. В свою чергу влада Грузії, на чолі з президентом З. Гамсахурдія (1991–1992), на намагання відокремлення Південної Осетії відреагувала скасуванням її автономного статусу й рішенням відновити контроль над цим регіоном за допомогою військової сили. Однак ця спроба не була вдалою й поступово переросла у затяжний збройний конфлікт. Лише за часів керівництва Грузією Е. Шеварднадзе, за сприяння Російської Федерації, у червні 1992 р., було підписано Угоду про припинення вогню між Грузією та Південною Осетією. Бойові дії призупинено, у зоні конфлікту відносний спокій мали забезпечувати змішані російсько-грузинсько-осетинські миротворчі сили.

Після того, як у серпні 1992 р. на територію Абхазії увійшли грузинські війська, мотивуючи це необхідністю охорони залізничних шляхів та автомобільних магістралей, військове протистояння розгорілося і там. З часом воно охопило й сусідній регіон – Мінгрелію, яка на той час контролювалася силами прибічників колишнього президента З. Гамсахурдія. Й хоча восени 1993 р. грузинським військовим вдалося завдати поразки останнім, питання абхазького сепаратизму вирішено не було. Військові сили Абхазії, заручившись підтримкою

360 Мачуський В. Витоки та еволюція грузино-осетинського конфлікту. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2012. № 1. С. 133.

361 Там само. С. 134.

російських військових та добровольців, змогли у вересні 1993 р. здобути перемогу над грузинською армією, внаслідок чого етнічні грузини були змушені примусово залишити територію регіону.

Громадянська війна у Грузії (1991–1993) і роздробленість суспільства призвели на початку 90-х рр. до катастрофічного занепаду грузинської економіки і до глибокої та безперервної політичної кризи. На фоні цього головою Державної ради, а потім президентом Грузії Е. Шеварнадзе (1992–2003), було прийнято рішення зробити ставку на зближення з Росією.

Причиною було те, що правлячі еліти вважали, що єдиний шлях до успішного завершення переговорів з абхазькими і осетинськими національними елітами у «гарячих точках» полягав у збереженні російської підтримки і російського тиску на них³⁶².

Одним із наслідків цієї складної для Грузії ситуації став вступ країни до Співдружності Незалежних Держав. 23 жовтня 1993 р. Е. Шеварнадзе, намагаючись таким чином здобути певну прихильність Москви, переглянув рішення попереднього президента держави про неприєднання до СНД й оформив вступ Республіки Грузія до зазначеної організації. Також 9 вересня 1993 р. Грузія приєдналася до Договору про колективну безпеку та погодилась на розміщення російських військових баз на своїй території.

Таким чином, Росія, яка полюбляє зберігати та посилювати свій вплив на територіях колишніх республік СРСР через розпалювання і наступну неофіційну підтримку внутрішніх конфліктів, здобула завдяки цьому тимчасову геополітичну перемогу. По тому, у квітні 1994 р., за посередництва Російської Федерації, було підписано угоду між Грузією та Абхазією про припинення військових дій. До регіону вводилися Колективні миротворчі сили СНД, до складу яких входили переважно військові РФ. Тобто фактично було легітимізовано російську військову присутність на грузинській території.

Зазначені конфлікти перейшли до стадії заморожених й постійно накладали відбиток як на формування внутрішньої, так і на розвиток зовнішньої політики грузинської держави.

Третьою точкою міжетнічної напруги в Грузії була Аджарія, на чолі з А. Абашидзе, який вважав цей регіон непідзвітним центральній владі країни та фактично ігнорував її розпорядження. Однак це питання вдалося вирішити порівняно мирним шляхом. Внаслідок вдалого поєднання погроз застосування сили з досить майстерною дипломатією, М. Саакашвілі вдалося уникнути кровопролиття та

362 Таркхинишвили Л. Грузия: путь к демократии? Варшава, 1997. С. 16.

спрямувати А. Абашидзе до мирного завершення його тринадцятирічного правління в Аджарії. Втративши підтримку як серед значної частини населення автономії, так і серед переважної більшості силовиків, останній залишив Грузію і 6 травня 2004 р. вилетів до Москви.

Згадані етнополітичні конфлікти в Грузії є внутрішніми складовими формування зовнішньополітичної стратегії країни, водночас вони нерозривно пов'язані й з відповідними геополітичними чинниками. Зокрема, впертим бажанням РФ залишити Грузію у сфері свого політичного та економічного впливу.

3 лютого 1994 р. Б. Єльцин та Е. Шеварднадзе підписали російсько-грузинський Договір про дружбу, добросусідство та співпрацю³⁶³, який мав офіційно затвердити досягнуті раніше двосторонні домовленості. Він передбачав створення в Грузії трьох російських військових баз та дислокацію російських прикордонників уздовж кордонів Грузії з Туреччиною. Також Росія зобов'язувалася сприяти Грузії в реорганізації та переоснащенні її армії після врегулювання конфліктів у Абхазії та Південній Осетії. Водночас підписано низку міжурядових документів, серед яких й економічні двосторонні угоди, що мали особливу цінність для Грузії, економіка якої була напівзруйнована після громадянської війни та міжнаціональних конфліктів.

Однак зазначений договір ратифіковано лише грузинським парламентом – російські парламентарі документ заблокували, мотивуючи це їхнім занепокоєнням стосовно того, що зафіксоване в ньому надання допомоги у створенні та переоснащенні грузинської армії може призвести в подальшому до дестабілізації ситуації на Кавказі³⁶⁴.

Варто зазначити, що політика Кремля щодо Грузії завжди була у певному розумінні послідовною. Е. Шеварднадзе охарактеризував її таким чином: «Російське керівництво вважає, що інтереси Росії повинні бути пріоритетом для колишніх радянських республік і вони повинні ставити їх вище власних національних інтересів»³⁶⁵.

З огляду на небажання Росії сприяти економічному відновленню Грузії, після досить тривалого періоду очікування, Е. Шевард-

363 Договор между Российской Федерацией и Республикой Грузия о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве (Подписан в г. Тбилиси 03.02.1994). URL: <https://ppt.ru/newstext.phtml?id=17138>

364 Арешидзе М. Политические интересы крупных игроков на Южном Кавказе. *Россия-Грузия: Ключевые направления взаимоотношений*. Тбилиси, 2014. С. 12–13.

365 Коява Р., Багатурия Э., Никитина Ю. Грузия и Россия: Двухсторонний взгляд на четвертьвековые отношения. *Caucasian house*, 2017. С. 43.

надзе врешті-решт ухвалив рішення звернутися по допомогу до Заходу.

Початок стосунків Грузії й Північноатлантичного альянсу, який припав на першу половину 90-х рр. ХХ ст., коли 5 червня 1992 р. Грузія приєдналася до Ради північноатлантичної співпраці – структури, створеної у грудні 1991 р. задля поглиблення взаємовідносин Північноатлантичного альянсу з країнами Центральної та Східної Європи, за наступні 30 років безперервної співпраці вивів ці взаємовідносини на якісно новий рівень. Першим важливим кроком Грузії у практичній взаємодії з НАТО стала участь грузинських військових підрозділів в операції з підтримання миру в Косово (КФОР) з 1999 по 2008 р. під керівництвом НАТО.

У другій половині 1990-х рр. розпочалась активна фаза інституціоналізації західного вектора грузинської зовнішньої політики. У цей період Грузія стає членом Ради Європи (1999), вступає до СОТ (2000), активно розвиває відносини з НАТО, приєднується у 1998 р. до реалізації Азербайджаном та західними нафтовими компаніями «контракту століття» у форматі участі у будівництві нафтопроводу Баку – Тбілісі – Джейхан, політична вага якого є не менш важливою, ніж економічна тощо. У 1999 р. країна не продовжує участь у ОДКБ та досягає домовленості про виведення російських військових баз і прикордонників зі своєї території³⁶⁶.

Торкаючись питання співпраці Грузії з ЄС варто зазначити, що інтеграція до європейських структур є одним із ключових моментів грузинського зовнішньополітичного курсу ще з 1990-х рр. Так, у травні 1992 р. Грузія стала членом ОБСЄ та приєдналася до Договору про звичайні збройні сили в Європі, а у вересні – до акціонерів Європейського банку реконструкції та розвитку, основною метою якого є допомога країнам у проведенні ринкових реформ та їх подальшій міжнародній економічній інтеграції.

У червні 1996 р. між Грузією і ЄС було підписано угоду про партнерство і співробітництво, яка вступила у дію в 1999 р. Ця угода стала своєрідною юридичною базою, яка має регулювати взаємовідносини Грузія – ЄС. Її умовами передбачалося посилення політичного діалогу, подальший розвиток ринкової економіки та демократії, розширення торговельних стосунків та збільшення інвестицій, до-

366 Хаиндрава И. О роли грузино-абхазского и грузино-осетинского конфликтов в грузино-российских взаимоотношениях. В поисках путей нормализации российско-грузинских отношений. Тбилиси: Грузинский фонд стратегических и международных исследований, 2017. С. 31

сягнення гармонічних економічних взаємин тощо. Також декларувалося створення основ для законодавчого, економічного, соціального, фінансового, наукового, технологічного та культурного співробітництва. Особливий наголос робився на необхідності проведення Грузією правових та інституційних реформи у відповідності до стандартів Євросоюзу.

Яскравою ілюстрацією специфіки еволюції стратегічних засад зовнішньополітичного курсу незалежної Грузії служить низка доктринальних документів, створених політичною елітою країни.

Першим із них є «Грузія і світ: бачення та стратегія на майбутнє» (2000)³⁶⁷, створений за часів президента Е. Шеварднадзе. Він мав сприяти формуванню чіткого бачення оптимального майбутнього для грузинської нації та визначенню шляхів його досягнення. У документі наголошувалося на мирному статусі країни, що вона не несе загрози для сусідів і має намір відігравати позитивну роль у економічному зростанні та політичному розвитку регіону. Okремо підкреслювалося прагнення до таких же стабільних та гармонійних стосунків з РФ, які вона має з іншими країнами.

Однак найвищим пріоритетом зовнішньої політики Грузії визначалась інтеграція до ключових політичних, економічних і безпечових структур європейської та євроатлантичної спільнот, як єдиний спосіб досягти амбітних цілей, що поставили перед собою грузини як нація. Найважливішою зовнішньополітичною метою у документі визначалося поглиблення співпраці з ЄС. І водночас наголошувалося на прагненні подальшого зміцнення відносин з НАТО, як важливому кроці на шляху реалізації довгострокової мети – вступу до Альянсу. Загалом Грузія розглядала питання про співпрацю зі США та європейськими країнами як основний сегмент стратегії інтеграції до європейських та євроатлантичних структур.

Тож, головними стратегічними країнами-партнерами, з якими на той час розвивалися особливо міцні відносини, були Сполучені Штати Америки та ключові держави Європи, чия економічна, політична, військова та моральна підтримка допомагала Грузії досягти її національних цілей.

У частині присвяченій ініціативам регіональної та субрегіональної співпраці, Грузія підкреслює свою провідну роль у спробах налагодження діалогу та координації політики серед трьох держав Південного Кавказу, посилаючись при цьому на так звану Мирну кавказьку

367 Georgia and the world: a vision and strategy for the future. URL: <https://www.bits.de/NRANEU/docs/CFE/GeorgiaStrategy.pdf>

ініціативу, запропоновану в 1996 р. президентом Е. Шеварднадзе. Таким чином Грузія, на наш погляд, натякала на свою спроможність виконувати функції своєрідного політичного модератора Південно-кавказького регіону.

Разом із тим висловлювалося сподівання на подальше поглиблення й розширення відносин з Росією, Вірменією, Азербайджаном і Туреччиною на ґрунті традиційної добросусідської взаємоповаги та співробітництва у сфері двосторонніх інтересів. При цьому стратегічним інтересом Грузії визначалось поглиблення та оновлення багатосторонніх відносин з Росією.

Таким чином, на межі 1990–2000-х рр. становище Росії, як наймогутнішої сили на Південному Кавказі похитнулося – над посиленням свого впливу в регіоні все активніше почали працювати й інші потужні геополітичні гравці – ЄС та США. І хоча за Росією залишалася вирішальна роль «посередника-миротворця» у врегулюванні грузино-абхазького конфлікту, до цього процесу також долучилися ЄС, ООН та ОБСЄ.

Проте ситуація у регіоні продовжувала погіршуватись, оскільки Москва не збиралася легко втрачати свої позиції. Зокрема на теренах Абхазії та Південної Осетії на початку 2000-х рр. розпочалося масове надання мешканцям цих регіонів російського громадянства. Так, станом на 2003 р. частка мешканців Південної Осетії, які отримали російські паспорти, становила 56%³⁶⁸.

Одним з основних переломних моментів у відносинах Росії і Грузії стала «Революція троянд» 2003 р., яка відсторонила від влади Е. Шеварднадзе. Свій перший закордонний візит новий грузинський президент М. Саакашвілі (2004–2013) в лютому 2004 р. здійснив саме до Російської Федерації. Росіяни розцінили це як певний сигнал щодо бажання налагодити продуктивний діалог і, можливо, подяку за те, що Росія не стала підтримувати Е. Шеварднадзе в ході Революції троянд. Однак ставлення керівництва РФ до М. Саакашвілі різко змінилося наприкінці 2004 р., коли той підтримав Помаранчеву революцію в Україні.

Ще більш ускладнила стосунки двох держав остаточна орієнтація Грузії на вступ до НАТО та ЄС. У відповідь на надання російських паспортів в Абхазії та Південній Осетії Тбілісі відповів створенням 14 травня 2003 р. урядової комісії з інтеграції Грузії до НАТО³⁶⁹ та ух-

368 Арешидзе М. Указ. соч. С. 13.

369 В Грузии создана правительственная комиссия по интеграции этой страны в НАТО. 14.05.2003. URL: <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/37627>

валою 10 березня 2005 р. парламентської резолюції щодо виведення російських військових баз із території країни не пізніше 1 січня 2006 р.³⁷⁰, що призвело до серйозного загострення російсько-грузинських відносин³⁷¹.

Продовжуючи практичну співпрацю з НАТО, Грузія за президентства М. Саакашвілі приєдналась до Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані з 2004 по 2021 р. Будучи однією з найбільш активних учасниць цієї місії, ввійшовши до складу Сил реагування НАТО, беручи участь у спільних навчаннях НАТО, а також періодично надаючи площадки для їх проведення на власній території тощо, Грузія стабільно наближається до офіційного членства в Альянсі.

На сьогоднішній день грузинська армія фактично відповідає стандартам НАТО, грузинський контингент має досвід бойових дій у Косово, Іраку та Афганістані. Військова реформа в Грузії, проведена під керівництвом інструкторів Альянсу та завдяки фінансовій підтримці НАТО, якісно поліпшила грузинську армію.

Першу «Концепцію національної безпеки Грузії»³⁷² було ухвалено незабаром після Революції троянд у 2005 р. передусім з метою чіткого визначення існуючих загроз безпеці країни та проблем зовнішньої політики. У концепції до основних пріоритетів зовнішньої політики Грузії віднесено: формування прозахідного зовнішньополітичного вектора; продовження стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами Америки, Україною, Туреччиною й Азербайджаном; партнерство з Росією; прагматичну співпрацю з Республікою Вірменія. Там же зазначалося, що Грузія зобов'язується забезпечити захист інтересів, прав і свобод всіх етнічних і релігійних груп, що проживають на її території.

Для захисту фундаментальних національних інтересів та усунення найголовніших викликів і загроз для країни, автори концепції виділили наступні державні пріоритети: посилення державного управління; розвиток демократичних інститутів; зміцнення обороноздатності країни; відновлення територіальної цілісності; євроатлантична інтеграція тощо.

Отже, командою М. Саакашвілі було зроблено ще більший ухил до співпраці з Заходом та зміцнення, порівняно з попереднім докумен-

370 Парламент Грузии потребовал вывести российские базы к 1 января 2006 года. 10.03.2005. URL: <https://www.newsru.com/world/10mar2005/rusbazi.html>

371 Арешидзе М. Указ. соч. С. 13–14.

372 National Security Concept of Georgia. URL: https://gfsis.org.ge/media/download/GSAC/resources/National_Security_Concept_Georgia.pdf

том, акценту в розділі про регіональну співпрацю з Південного Кавказу на Чорноморський регіон.

Відповідно до «Стратегії зовнішньої політики на 2006–2009 рр.»³⁷³ основними завданнями зовнішньої політики Грузії на той час вважалась активна міжнародна співпраця у вирішенні існуючих конфліктів на території країни, а також на Кавказі та в більш широкому сенсі – у Чорноморському регіоні. При цьому декларувалась пріоритетна співпраця з такими міжнародними структурами, як Співдружність демократичного вибору, ГУАМ і Організація чорноморського економічного співробітництва.

Водночас Співдружність Незалежних Держав втратила для грузин своє колишнє значення. На підтвердження цього в зазначеній стратегії було відзначено, що Грузія не пошкодує ресурсів, щоб зробити СНД ефективною організацією, здатною вирішувати нагальні проблеми країни. Якщо ж досягти цієї мети не вдасться, питання членства Грузії у Співдружності буде переглянуто. Пріоритетним напрямком заявлено створення системи регіональної стабільності та безпеки шляхом кооперації країни з державами Південного Кавказу (Вірменією і Азербайджаном) та Турецькою Республікою, а також розвиток транснаціональних проєктів з метою диверсифікації шляхів транзиту енергоресурсів до Європи. Одним із фундаментальних пріоритетів зовнішньої політики країни в стратегії названо встановлення добросусідських і рівноправних відносин з РФ; підкреслювалась особлива роль Росії в процесах мирного врегулювання конфліктів на території Грузії і відновленні територіальної цілісності держави.

Поступове зростання напруги між двома державами досягло кульмінації у серпні 2008 р., коли Росія після чергової ескалації військового конфлікту між Грузією та Південною Осетією почала війну проти Грузії та захопила значну частину її території, мотивуючи свою агресію необхідністю захисту інтересів російських громадян. Війна стала зручним приводом для формального визнання Москвою 26 серпня 2008 р. Абхазії та Південної Осетії незалежними державами, але фактично це було лише наступним кроком на шляху перетворення цих державних утворень на слухняних маріонеток Кремля.

Після агресивних військових дій Російської Федерації грузинський парламент 28 серпня 2008 р. одноголосно проголосував за розрив дипломатичних відносин із РФ, а Південну Осетію й Абхазію – окупова-

373 Foreign Policy Strategy 2006–2009. URL: https://www.gfsis.org/media/download/GSAC/resources/115_1973_997704_Strategy_MFA2006-2009En.pdf

ними Росією територіями³⁷⁴. Повної нормалізації відносин Грузії та РФ не вдалося досягти і через 15 років.

У процесі пошуку дипломатичних компромісів обидві країни дійшли до певних «червоних ліній» через які не можуть переступити. Тбілісі продовжує сприймати Абхазію і Південну Осетію як невід'ємну частину своєї території та вважає, що основою для початку процесу нормалізації двосторонніх відносин має бути відмова Росії від визнання незалежності колишніх автономій і відновлення територіальної цілісності Грузії. Однак Москва на це не йде, бо зовсім не бажає втрачати такі зручні інструменти для підтримання постійної напруженої атмосфери в Грузії.

Використовуючи зазначені регіони з метою дестабілізації політичної ситуації в Грузії та ослаблення країни, Москва переслідувала й економічні цілі. Зокрема, на думку низки експертів, Росію Південна Осетія цікавить передусім як інструмент опосередкованого контролю над енергомагістралями, що проходять поруч з нею. У такий спосіб вона може утримувати під своїм впливом Грузію та Азербайджан, і дещо знижувати рівень їх співпраці з іноземними партнерами³⁷⁵.

Тож, у розрізі політики, пов'язаної з боротьбою за контроль над енергетичною сферою, варто звернути увагу на зовнішньополітичні відносини та спільні економічні інтереси Грузії, Туреччини й Азербайджану.

З перших років здобуття незалежності Грузія виступає за стратегію спрямовану на захід і бачить своє майбутнє у якості ключової транзитної країни для транспортування нафти та газу й важливого посередника в торговельних відносинах між державами Європи, Центральної Азії та Південного Кавказу. У цьому контексті Грузія налагодила досить тісні зв'язки з Азербайджаном і Туреччиною. На сьогодні всі три згадані країни є стратегічними партнерами у галузі енергетики та транспорту, а також у політичній, економічній та військовій сферах³⁷⁶.

Анкара має багаторічний конфлікт інтересів з Москвою в Південнокавказькому регіоні у сфері транспортування каспійських енерго-

374 Грузія розірвала дипломатичні відносини з Росією і визнала російські війська «окупаційними». 28.08.2008. URL: https://zaxid.net/gruziya_rozirvala_diplomatichni_vidnosini_z_rosiyeyu_i_viznala_rosiyski_viyska_quotokupatsynimiquot_n1059795.

375 Арешидзе М. Указ. соч. С. 16.

376 Nuriyev E. EU Policy in the South Caucasus: A view from Azerbaijan / CEPS Working Document No.272. July 2007. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/34100/272_EU%20Policy%20in%20the%20South%20Causasus.pdf

ресурсів та є досить залежною від південнокавказької комунікаційної мережі. Тож для здійснення основних напрямів своєї зовнішньополітичної стратегії та для масштабної присутності в геостратегічно важливих регіонах Туреччина активно лобює розвиток транспортної інфраструктури, яка повинна забезпечити їй прямий зв'язок з тюркськими державами.

Як приклад розбудови такої комунікаційної мережі варто згадати просування Анкарою ідеї створення залізниці Карс – Тбілісі – Баку – важливого як гео економічного, так і геополітичного проекту. Ідея побудови цієї залізниці виникла ще влітку 1993 р. під час зустрічі турецько-грузинської змішаної транспортної Комісії у Анкарі³⁷⁷, однак її фактичне будівництво розпочалося лише у 2008 р., а офіційне відкриття відбулося 30 жовтня 2017 р.³⁷⁸. Дискусійним питанням на сьогодні є реальна економічна доцільність цього спільного турецько-грузинсько-азербайджанського проекту – станом на осінь 2021 р. транспортні перевезення по залізниці здійснювалися лише на 15% від загального потенціалу³⁷⁹. Однак політична складова лежала на поверхні з самого початку – посилення політичної та економічної ізоляції Вірменії. Використання вже існуючої залізниці Карс – Гюмрі – Тбілісі, частина якої проходить територією Вірменії, було заблоковано Туреччиною у якості демонстрації солідарності з Азербайджаном у збройному конфлікті з приводу Нагірного Карабаху.

Російська збройна агресія 2008 р. суттєво вплинула й на доктринальне осмислення грузинським керівництвом зовнішньополітичних пріоритетів країни. У них посилюється акцент на тісному контакті із Заходом – розвитку взаємовідносин з Євросоюзом та НАТО, з подальшою перспективою входження до складу цих організацій, за сприяння головного стратегічного партнера Грузії – Сполучених Штатів Америки.

Так, у «Концепції національної безпеки Грузії» 2011 р.³⁸⁰, порівняно з попереднім її варіантом 2005 р., відбулася низка змін. Росія, після збройної агресії 2008 р., трансформується з країни-партнера на головну загрозу і виклик національній безпеці Грузії. Також посилюється курс на євроатлантичну інтеграцію Грузії, як один з найваж-

377 Оганнисян Г. Железнодорожный проект Карс – Ахалкалак – Тбилиси – Баку в контексте турецько-грузинських інтересов. *21-й век*. 2012. № 3 (23). С. 73.

378 Кубатьян И. Баку – Тбилиси – Карс оставляет Армению вне игры? 30.10.2017. URL: <https://regnum.ru/news/2340008.html>

379 Ширинян Ш. Баку – Тбилиси – Карс и «не проснувшаяся» экономика Ахалкалаки. 30.09.2021. URL: <https://jnews.ge/?p=80140>

380 National Security Concept of Georgia. URL: <https://mfa.gov.ge/MainNav/ForeignPolicy/NationalSecurityConcept.aspx?lang=en-US>.

ливіших пріоритетів зовнішньої політики і національної безпеки країни.

У відносинах з сусідніми країнами регіону, відповідно до оновленої концепції, кардинальних змін не відбулося. Однак було зафіксовано пріоритет щодо поглиблення і розвитку відносин з народами Північного Кавказу.

Резолюція парламенту «Про напрями зовнішньої політики Грузії» (2013)³⁸¹ підтвердила головну зовнішньополітичну мету країни – європейський та євроатлантичний курс Грузії для досягнення сталого демократичного розвитку і безпеки країни, а також роль США, як головного союзника.

У документі підкреслювалась важливість поглиблення двосторонніх економічних і політичних відносин з Азербайджаном, Туреччиною і Вірменією. При цьому пропонувалась роль Грузії як простору для реалізації політичних, економічних і суспільних відносин та бізнес-можливостей цих країн.

Також декларувалась теоретична можливість діалогу з Росією, використовуючи як міжнародні механізми, так і двосторонній формат, з метою врегулювання конфлікту, встановлення добросусідських відносин та їх розвитку. Водночас пункт 18 резолюції фактично унеможлилював відновлення дипломатичних стосунків Грузії та Росії. У ньому зазначалось, що у Грузії не може бути дипломатичних відносин або спільної участі у військово-політичному чи митному союзі з тими державами, які визнають незалежність Абхазії і Цхінвальського регіону (Південної Осетії).

У резолюції парламенту «Про зовнішню політику Грузії» (2016)³⁸² підтверджувалося, що одними з головних пріоритетів Грузії є членство в Європейському Союзі та НАТО. Однак на відміну від попередніх документів, у цьому документі вже чітко вказано, що ґрунтуючись на ст. 49 Договору про Європейський Союз, Грузія прагне до членства в Євросоюзі.

Підкреслювалося, що одним з першочергових завдань грузинської влади є поглиблення відносин зі Сполученими Штатами Америки, як головним стратегічним партнером та союзником Грузії. Зазначалося, що Грузія не планує бути членом міжнародних організацій, політика яких суперечить зовнішньополітичним пріоритетам країни,

381 Полный текст резолюции «О направлениях внешней политики Грузии». 08.03.2013. URL: <https://sputnik-georgia.ru/georgia/20130308/215583721.html>

382 Resolution of the Parliament of Georgia on the Foreign Policy of Georgia. URL: <http://www.parliament.ge/en/kanonmdebloba/announcements-all/announcements-main/resolution.page>

а також, використовуючи міжнародні механізми, продовжуватиме раціональну та принципову політику щодо Росії, яка спрямована на мінімізацію зовнішньополітичних загроз, зміцнення суверенітету Грузії, деокупацію й відновлення її територіальної цілісності.

У «Стратегії зовнішньої політики на 2019–2022 роки»³⁸³ особливих змін, порівняно з положеннями попередніх доктринальних документів, не відбулося. Зберігся пріоритетний курс Грузії на членство в НАТО і ЄС та теза щодо мирного врегулювання російсько-грузинського конфлікту. При цьому конкретно зазначається, що РФ є агресором та окупантом, і для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей одночасно з військовими діями все частіше використовує гібридні методи ведення війни.

Відповідно до цих стратегічних настанов розгорталась і практична політика грузинської держави.

З 2009 р. Грузія бере участь у програмі ЄС «Східне партнерство», метою якої було прискорення політичної асоціації та поглиблення економічної інтеграції з Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою та Україною. Також у 2014 р. Грузія, разом з Україною та Молдовою, підписала Угоду про асоціацію з ЄС³⁸⁴, яка спрямована на політичну асоціацію та економічну інтеграцію між ЄС та Грузією. Згадана угода набула чинності у липні 2016 р.³⁸⁵

Варто підкреслити, що одним з важливих елементів згаданої Угоди про асоціацію була Угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (Угода про вільну торгівлю), яка відкривала перед Грузією широкі можливості щодо лібералізації доступу до ринку послуг, зменшення або й скасування тарифів щодо товарів тощо. У свою чергу, вагомим наслідком співпраці Грузії та ЄС стало отримання з 28 березня 2017 р. громадянами країни права здійснювати безвізові поїздки до Шенгенської зони.

Євросоюз є найбільшим торговим партнером Грузії та надає цій країні технічне та фінансове сприяння у розмірі понад 100 млн євро

383 2019–2022 წლების საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია. URL: <https://mfa.gov.ge/getattachment/MainNav/ForeignPolicy/ForeignPolicyStrategy/2019-2022-clebis-saqartvelos-sagareo-politikis-strategia.pdf.aspx>

384 Council Decision of 16 June 2014 on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Georgia, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 261. Vol. 57. 30 August 2014. P. 1–745. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:261:FULL&from=EN>

385 EU-Georgia Association Agreement fully enters into force. 01.07.2016. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_2369

щорічно³⁸⁶. Близько 21% торгівельних відносин Грузії відбувається з ЄС, за яким йдуть Туреччина (15%) і Росія (11,4%). Так експорт з ЄС до Грузії у 2021 р. склав 2 млрд євро, а імпорт 812 млн євро³⁸⁷.

У травні 2021 р. Грузія, Молдова та Україна заявили про створення нового формату співпраці під назвою «Асоційване тріо», спрямоване на просування євроінтеграції цих держав.

Після початку широкомасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. Грузія 3 березня 2022 р. подала заявку на набуття статусу країни-кандидата на вступ до Євросоюзу за прискореною процедурою. Як заявив голова правлячої «Грузинської мрії» І. Кобахідзе, спочатку уряд планував подати заявку в ЄС у 2024 році, але «з огляду на загальний політичний контекст і нову реальність» влада вирішила прискорити процес³⁸⁸.

Однак наприкінці червня 2022 р. грузинське суспільство, понад 80% якого, відповідно до опитування проведеного у березні 2022 р., підтримує вступ країни до Євросоюзу³⁸⁹, очікувало глибоке розчарування – на відміну від України та Молдови Грузія не отримала статус кандидата у члени ЄС.

Відповідне рішення було прийнято на саміті Європейської ради 23 червня 2022 р. і його одногосло підтримали всі лідери ЄС. Заявлено про визнання європейської перспективи Грузії, водночас наголошено на можливості надання цій країні статусу кандидата лише за умови вирішення низки невирішених питань.

Президентка Єврокомісії У. фон дер Ляен на брифінгу за результатами зазначеного саміту заявила: «Рекомендуємо надати європейську перспективу і (у майбутньому) визначити, наскільки Грузія відповідає вимогам для надання статусу кандидата». Зазначено, що хоча у Грузії і є фундамент для досягнення стабільності інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин, однак, на відміну від України та Молдови, цей фундамент не розвинений достатнім чином.

Єврокомісія визначила 12 блоків критеріїв, за якими Грузія має продемонструвати прогрес, щоб отримати статус кандидата. Серед них –

386 Отношения ЕС – Грузия. Справочный материал. 16.11.2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/отношения-ес-грузия-справочный-материал_ru?page_lang=ru

387 EU trade relations with Georgia. Facts, figures and latest developments. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/georgia_en

388 Чарквиани Н. Грузия подала заявку на ускоренное членство в ЕС. 03.03.2022. URL: <https://www.golosameriki.com/a/georgia-eu-application/6468453.html>

389 Панченко Ю. Держава-не-кандидат: як Грузія переживає відмову ЄС та що буде далі. 21.06.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/21/7141714/>.

зняття питання політичної поляризації, виконання політичної «угоди Мішеля» (документу, котрий було підписано 19 квітня 2021 р., за посередництва президента Європейської ради Ш. Мішеля з метою розв'язання політичної кризи в країні й яким передбачалося призначення дострокових парламентських виборів у 2022 р. – у тому випадку, якщо правляча партія «Грузинська мрія» набере менше 43% на майбутніх виборах до місцевих органів влади восени, й від виконання умов якого голова партії І. Кобахідзе відмовився наприкінці липня 2021 р.), зміна виборчого законодавства, створення плюралізму ЗМІ, якого бракує тощо³⁹⁰.

Разом з тим, переживши перший шок та масові суспільні протести, уряд країни підтвердив свою рішучість і в подальшому дотримуватися курсу до членства у ЄС та зобов'язався якісно та своєчасно виконати всі рекомендації, визначені Єврокомісією як необхідні умови для набуття Грузією статусу країни-кандидата в ЄС³⁹¹.

Після втрати «Єдиним національним рухом» на чолі з М. Саакашвілі домінування у грузинському політичному просторі за результатами парламентських виборів 2012 р. та приходу до влади сформованої грузинським олігархом Б. Іванішвілі партії «Грузинська мрія», а по тому й отримання президентських постів фактично її креатурами Г. Маргвелашвілі (2013–2018) та С. Зурабішвілі (з 2018), основні зовнішньополітичні тенденції Грузії – щодо руху до подальшого зближення з ЄС та НАТО – практично не зазнали змін. Однак нюанси взаємовідносин з РФ, у порівнянні з політикою попередньої влади, мали певні відмінності.

Так, на початку своєї каденції, Г. Маргвелашвілі зазначав, що не бачить суперечностей у тому, щоб поєднати бажання своєї країни долучитися до ЄС та НАТО з одночасними спробами гармонізації стосунків з РФ, оскільки Грузія є суверенною державою з власною незалежною політикою, яка прагне водночас як до євроатлантичної інтеграції, так і до стабільного добросусідства з прикордонними країнами³⁹². Однак у подальшому його риторика дещо змінилась. Зокрема у 2016 р. він був упевнений у тому, що хороші стосунки з Росією можливі лише в тому випадку, якщо РФ поважатиме суверенітет і

390 Грузія не відповідає вимогам для держави-кандидата на вступ до ЄС – Єврокомісія. 11.09.2022. URL: https://zaxid.net/gruziya_ne_vidpovidaye_vimogam_dlya_derzhavi_kandidata_na_vstup_do_yes_yevrokomisiya_n1544711

391 Депутат Європарламенту одобрила обещание «Грузинской мечты» выполнить условия Еврокомиссии. 05.07.2022. URL: <https://www.newsgeorgia.ge/deputat-evroparlamenta-odobrila-obeshhanie-gruzinskoj-mechty-vypolnit-usloviya-evrokomissii/>

392 Бактуридзе З. Внешняя политика Грузии в контексте развития международных отношений на постсоветском пространстве: дис. ... д-ра полит. наук.. Санкт-Петербург, 2016. С. 108–109.

територіальну цілісність Грузії. Й заявляв, що мета взаємовідносин Грузії з Росією полягає в політиці раціонального діалогу, збереження миру і не втягуванні Грузії в яку-небудь провокацію. Підкреслюючи, що загалом окупація Російською імперією Грузії є історично несправедливим кроком, з фактом чого наразі як суспільство, так і політичне керівництво Грузії ніколи не змиряться³⁹³.

У 2017 р. він зазначав, що відносини Грузії з Росією перебувають у режимі «стратегічного терпіння» стосовно Абхазії та Цхінвальського регіону (Південної Осетії) і з огляду на це є дуже проблемними³⁹⁴.

7 серпня 2018 р., під час зустрічі з главами МЗС Польщі, Литви, Латвії та віце-прем'єром України, Г. Маргвелашвілі підкреслив, що окупація республіки почалася не в серпні 2008 р., а ще у 1991–1992 рр., коли Росія за допомогою гібридної війни відокремила від Грузії два її регіони. Він заявив, що те, що зробила і робить Росія проти суверенної держави – це війна між Росією та Грузією, це агресія, окупація, зневажання всіх міжнародних норм³⁹⁵.

Таким чином, на сьогодні головним конфліктним питанням у відносинах між РФ та Грузією залишається питання позиції відносно Абхазії та Південної Осетії.

На зустрічі з представниками ЗМІ під час 74 сесії Генасамблеї ООН у вересні 2019 р. С. Зурабішвілі пояснила точку зору Тбілісі стосовно Абхазії та Південної Осетії. На її думку, є два шляхи вирішення питання спірних територій – дипломатичний та військовий. Зрозуміло, що до останнього варіанту Грузія не готова. Це означає, що їй слід спробувати сісти за стіл переговорів з Російською Федерацією. «Не можна, щоб Грузія не спробувала цей шлях і залишилася замкнутою в собі»³⁹⁶.

Підсумовуючи викладене можна зробити наступні висновки.

Входження Грузії до складу Російської імперії відбулося внаслідок довготривалої та цілеспрямованої російської експансіоністської політики. Такі чинники, як періодична військова допомога та релігійна спорідненість були використанні імперською політикою для спроб

393 Георгий Маргвелашвили: оккупация Россией Грузии исторически несправедливый шаг. 01.12.2016. URL: <https://sova.news/2016/12/01/11933/>

394 Маргвелашвили прокомментировал отношения Грузии с Россией. 07.02.2017. URL: <https://www.armenpress.am/rus/news/877610/>

395 Олена Губар. Президент Грузії закинув Росії окупацію. 07.08.2018. URL: <https://www.dw.com/uk/президент-грузии-закинул-россии-окупацию-абхазии-та-південної-осетії/a-44985408>

396 Грузія виступає за відновлення стосунків з Росією. 28.09.2019. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1827010-gruziya-vistupaye-za-vidnovlennya-stosunkiv-z-rosiyeu>

поступового знищення самотності приєднаного народу. Однак, незважаючи на це, грузинам все ж вдалося розвинути багатогранну національну культуру та специфічну ідеологію, зберегти притаманну їм суспільну структуру.

Приєднання Південного Кавказу у першій половині XIX ст. стало однією з ланок глобальної російської імперської експансіоністської стратегії загарбання геополітичного чорноморського простору, задля досягнення основної мети – набуття статусу найсильнішої європейської держави. Відповідно, сучасна агресивна політика Російської Федерації щодо Грузії та бачення Кавказького регіону як вагомого плацдарму власних геостратегічних впливів є логічним розвитком багатовікової російської експансіоністської стратегії на Кавказі.

Стратегічний курс Грузії, закріплений у доктринальних документах, залишається незмінним з 1990-х рр. – зближення з Заходом (США та Європою), а не з СНД та курс на повне членство в ЄС та НАТО.

Найбільш яскраві зміни відбулися у ставленні до Російської Федерації, яка після 2008 р., трансформувалася з країни-партнера в країну-агресора. Й хоча в останні роки у низці документів і з'являлися положення стосовно пошуків шляхів налагодження стосунків з РФ, значних успіхів у цьому напрямі поки не спостерігається.

Загалом з 1991 р. політика Грузії щодо Росії пройшла декілька етапів. Впродовж цих років у Тбілісі спробували низку підходів у відносинах з Росією, від конфронтації часів З. Гамсахурдія до стратегії примикання часів Е. Шеварнадзе і знову до конфронтації, війни та розриву дипломатичних відносин (М. Саакашвілі), а потім знову пошук неконфронтаційних форматів відносин – політика «стратегічного терпіння» Г. Маргвелашвілі та ухилення від конфронтації з Росією С. Зурабішвілі.

Розділ 18. Становлення зовнішньополітичного курсу незалежного Азербайджану: здобутки правління Алієвих

Самостійна зовнішня політика Азербайджану як явище поставала в кінці 80-х рр. XX ст., в часи гострої кризи, яку переживала радянська держава наприкінці свого існування. Реально самостійну зовнішню політику Азербайджану слід починати з моменту проголошення незалежності в жовтні 1991 р. Але точки відліку в ній